

2234

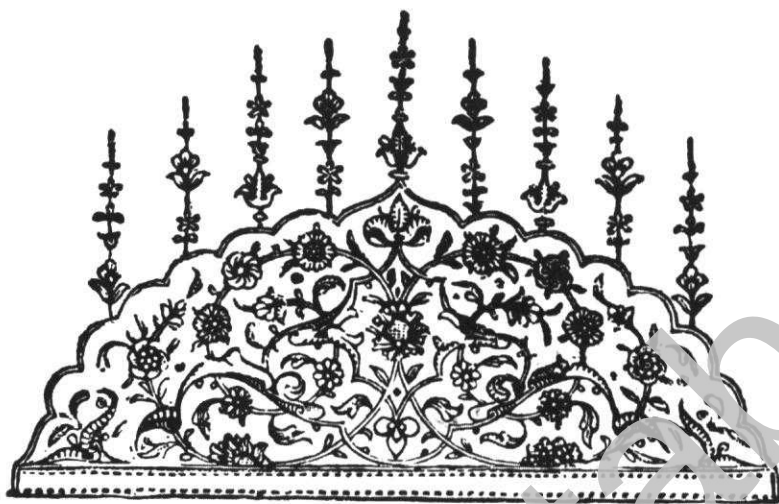
۵۵۵

۱

۸۸

لوسان کتاب

رساله وسیله الطباعة

تأليف: ابراهيم متفرقه

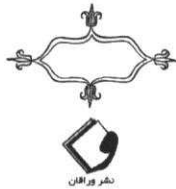
مقدمه و ترجمه:

فتح الله ذوقی

نشر وراقان

۱۳۹۸

رساله وسیله الطباعة
تألیف: ابراهیم متفرقه
مقدمه و ترجمه: فتح الله ذوقی
همایش ابراهیم متفرقه و گسترش چاپ کتاب در جهان اسلام/ ۱۵
ناشر: وراقان
نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۸
شمارگان: ۵۰۰
بها: ۵۰۰۰۰ ریال
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۳۲۲-۹-۶
طراح گرافیک: محمدجواد احمدی نیا
ناظر چاپ: فاطمه بیگدلی
چاپ و صحافی: چاپخانه بوستان کتاب
تلفن: ۰۹۱۹۸۶۸۹۴۸۶
varaghan@gmail.com

سرشناسه: ابراهیم متفرقه، ۱۶۷۴ - ۱۷۴۵ م. Ibrahim Müteferrika
عنوان قراردادی: رساله وسیله الطباعة، فارسی
عنوان و نام پدیدآور: ابراهیم متفرقه، رساله وسیله الطباعة/ مقدمه و ترجمه فتح الله ذوقی
مشخصات نشر: تهران، وراقان، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری: ۸۸ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۳۲۲-۹-۶
وضعیت فهرست نویسی: فیا
موضوع: ابراهیم متفرقه، ۱۶۷۴ - ۱۷۴۵ م.
موضوع: Ibrahim Müteferrika
موضوع: چاپ -- صنعت و تجارت -- تاریخ -- متون قدیمی تا ۱۸۰۰ م.
موضوع: چاپ -- ترکیه -- صنعت و تجارت -- متون قدیمی تا ۱۸۰۰ م.
موضوع: Printing industry -- Turkey -- Early works to 1800
موضوع: چاپخانه‌ها -- ترکیه -- استانبول -- متون قدیمی تا ۱۸۰۰ م.
موضوع: Printing plants -- Turkey -- Istanbul -- Early works to 1800
شناسه افزوده: ذوقی، فتح الله، مترجم
رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ ۴۱ ۵۰۴۱/۵/۲۴۴
رده بندی دیویی: ۶۸۶/۲
شماره کتابشناسی ملی: ۵۰۶۰۹۷۹

فهرست

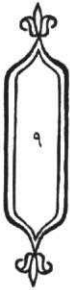
۷	پیش‌گفتار.....
۱۱	مقدمه.....
۱۷	فصل اول: شناخت نامه.....
۳۳	فصل دوم: متن رساله وسیله الطباعة.....
۴۵	فصل سوم: ترجمه فارسی رساله وسیله الطباعة.....
۵۷	فصل چهارم: فتاوا، تقاریض و فرمان در رساله وسیله الطباعة.....
۷۵	فصل پنجم: نسخه برداران رساله وسیله الطباعة.....
۸۸	منابع.....

به نام خدا

جهان چاپ کتاب، جهانی پر رمز و راز، ناشناخته و پیچیده است که علی‌رغم گذشت بیش از یک قرن از شروع رسمی آن، هنوز ابعاد ناشناخته زیادی دارد. چاپ در جهان اسلام و به طور اخص در ایران نیز از این پیچیدگی و ابهام مستثنی نیست. از جمله دلایل این پیچیدگی، عدم اهتمام مسلمانان به ثبت و ضبط دقیق وقایع و رخداد‌های این حوزه است و شاید مهمترین دلیل آن در حال حاضر، عدم پرداختن به چاپ در جهان اسلام در یک مؤسسه، دانشگاه و یا حتی کنسرسیوم است. اتفاقی که در کشورهای اروپایی به شکل‌های مختلف تاکنون افتاده و نهاده‌ها، دانشگاه‌ها و کنسرسیوم‌های مختلفی به این مهم پرداخته‌اند.

به هر روی، هرچند چاپ کتاب‌های اسلامی در زمان اوایل شروع چاپ در اروپا شکل گرفته و آغاز می‌گردد، اما به صورت ویژه چاپ در جغرافیای جهان اسلام از امپراتوری عثمانی آغاز می‌شود و ابراهیم متفرقه اولین کسی است که صنعت چاپ کتاب‌های اسلامی به زبان و فونت عربی را در این امپراتوری بنیان نهاده و اسباب و وسایل توسعه آن را فراهم می‌کند. هرچند تعداد منابع منتشره در خصوص ابراهیم متفرقه و آغاز صنعت چاپ در امپراتوری عثمانی به زبان‌های ترکی، عربی و انگلیسی بسیار قابل توجه است؛ اما با کمال تأسف در ایران آگاهی و اطلاع کمی در خصوص وی وجود دارد.

ابراهیم متفرقه با نگاه کاربردی و مفیدی که به صنعت چاپ داشت کمک قابل توجهی به بسط و گسترش صنعت چاپ در امپراتوری عثمانی و صد البته کشورهای اسلامی داشت. بررسی و شناخت بیشتر از زندگی و خدمات او، بدون شک نقش کلیدی در شناخت هرچه بهتر تاریخ صنعت چاپ در جهان اسلام و حتی ایران خواهد داشت؛ این در حالی است که اشتراکات فراوانی در تاریخ و صنعت چاپ ایران و عثمانی از آغاز فعالیت چاپ به وسیله ابراهیم متفرقه تا دهه‌ها بعد از او وجود دارد.

حضور پژوهشگران، نویسندگان، هنرمندان، تاجران حوزه کتاب و ... در امپراتوری عثمانی اشتراکات تاریخی ما در صنعت چاپ را دوچندان کرده است و قطعاً تحقیق و پژوهش در این خصوص، در نقطه آغاز است. امیدوارم برگزاری این همایش و انتشار مقالات و کتاب‌های مرتبط با این شخصیت، نتایج مفید و قابل توجه برای علاقه‌مندان به تاریخ کتاب و نشر در ایران و جهان اسلام داشته باشد.

مجید غلامی جلیسه
بهمن ۱۳۹۶

www.ketab.ir

ابراهیم بن عبدالله مهندی استانبولی، مشهور به «ابراهیم متفرقه»، «مؤسس مطبعه عثمانیه»، «فرحان ابراهیم افندی» و «باسماچی ابراهیم افندی» (۱۱۶۰هـ/۱۷۴۷م)، روشنفکر و چاپخانه‌دار، مترجم، نویسنده، حکاک، زبان‌دان و سیاست‌مدار نوگرای عثمانی است. وی بنیانگذار نخستین مطبعه مسلمانان در استانبول است.

احتمالاً وی بین سال‌های ۱۰۸۱-۱۰۸۵هـ/۱۶۷۰-۱۶۷۴م در کلژوار^۲ و در خانواده‌ای مسیحی به دنیا آمده است. نام اصلی وی و خانواده‌اش دانسته نیست. درباره زندگی قبل از مسلمان شدن وی، اطلاعات بسیار کمی در دست است. وی در نوجوانی به تحصیل الهیات پرداخته است. در برخی منابع هرچند وی را «کالونیست» نوشته‌اند، اما بر اساس تحقیقات نازی برکس^۳، ابراهیم پیش از گرویدن به اسلام، مخالف عقیده تثلیث بوده و به تک‌خدایی ایمان داشته و «اونیتاریست» بوده است.

۱. این مقدمه به پیشنهاد و راهنمایی دوست ارجمند، جناب آقای مجید غلامی جلیسه پرداخته شد و به ایشان تقدیم است که تاریخ‌نگاری جامع و نظام‌مند میراث چاپی سنگی و سربی اسلامی را کار می‌کنند.

۲. در آن دوره روستای کلژوار در منطقه‌ی اردل یا ترانسیلوانیای مجارستان قرار داشته و امروزه شهری با نام کلژ (Cluj) واقع در غرب رومانی است.

3. Niyazi Berkes.

گویا وی در جنگ اتریش - عثمانی به تاریخ ۱۶۹۱ به دست عثمانی‌ها اسیر شده و سپس اسلام آورده و ابراهیم نام گرفته است. پس از آن ابراهیم به استانبول رفته و تابعیت عثمانی را پذیرفته و به خدمت باب عالی درآمده است. ابراهیم که به مناسبت اهتدا یافتنش به اسلام، از وی با عنوان «مُهتدی» یاد می‌شود در سال ۱۷۱۰ کتابی به نام «رساله اسلامیة» نوشت و در آن حقانیت اسلام و نزدیکی اعتقادات وحدانیش با اسلام توحیدی را سبب اسلام آوردنش ذکر کرده است. او در این رساله از آیین کاتولیک و قدرت دنیایی پاپ انتقاد کرده است.

ابراهیم در استانبول به فراگیری زبان‌های ترکی، عربی و فارسی پرداخت. علاوه بر آن، به زبان‌های لاتین، یونانی و مجاری تسلط داشت و فرانسه و ایتالیایی را نیز کمابیش می‌دانست. دربار عثمانی نیز که به کارآیی، شجاعت سیاسی و مراتب وفاداری و صداقت ابراهیم اطمینان داشت، او را در تاریخ ۲۵ ربیع الآخر ۱۱۲۸/۱۸ نیسان ۱۷۱۶ به عنوان متفرقه منصوب نمود و به اجرای رسالت‌های سیاسی و دیپلماتیک مأمور ساخت. لقب متفرقه به کسی داده می‌شد که در ملازمت سلطان و وزیران او خدمت می‌کرد و از وظایف متفرقه‌اش یکی نیز پیام‌رسانی از جانب سلاطین عثمانی بود. گویا ابراهیم در سال ۱۷۳۱ مدنی میاندار شاهزاده صفوی، صفی میرزا بوده است که با پناهندگی به عثمانی، در سلانیک اقامت داده شده بود.

ابراهیم متفرقه مأموریت‌های سیاسی بسیاری را با موفقیت به انجام رساند که از پرداختن به آن در این مقال درمی‌گذریم. متفرقه، در تاریخ ۲ شباط ۱۷۳۸ به عنوان کاتب ارابه‌های جنگی، در زمره خواجه‌گان دیوان همایون داخل شد. و پس از بازگشت از سفر داغستان، در تاریخ ۱۴ کاسیم ۱۷۴۴ به عنوان تاریخ‌نگار دیوان همایون تعیین گردید.

وی در ۲۵ محرم ۱۱۶۰ برابر با ۶ شباط ۱۷۴۷ م وفات یافته و در

۱. برای اطلاع بیشتر به منابعی که درباره متفرقه نوشته شده و برخی از آنان در این مقاله معرفی شده است مراجعه گردد. نیز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی (ج ۲، صص ۵۳۴-۵۳۷) داده‌های سودمندی در این باب دارد.

۲. بر سنگ مزار ابراهیم نیز همین تاریخ قید شده است. نیز بر روی برگه مقرر و حقوق، در کنار عبارت «متوفا» تاریخ ۲۵ محرم ۱۱۶۰ قید شده است. از آن تاریخ نیز «یومیة» او به دیگری پرداخت شده است. گفتنی است در برخی منابع به خاطر ماده تاریخ نظم نوری «بصدی ابراهیم افندی صحن فردوسه قدم»، سال فوت او ۱۱۵۸ منظور گردیده و سال ۱۱۶۰ به عنوان سال ساخت مزار

آینالی کاواکِ استانبول به خاک سپرده شد و به همت رشید صفوت آتابینن، مزار او در تاریخ ۱۹۴۲ به حظیره مولویخانه غلطه واقع در جاده غالب دده - گالاتای استانبول انتقال یافت.

او، تلقی شده است. به هر حال اشتباهی در ماده تاریخ و یا حساب آن رخ داده و این اشتباه به بسیاری از منابع، از جمله ابراهیم متفرقه و جهوده فی إنشاء المطبعة العربية و مطبوعاته (صص ۱۶۰-۱۶۲) و دایرةالمعارف بزرگ اسلامی (ج ۲، صص ۵۳۴-۵۳۷، مدخل ابراهیم متفرقه) راه یافته و تاریخ ۱۱۵۸ به عنوان تاریخ وفات ابراهیم متفرقه قید شده است که نادرست است. (رک: İslam Ansiklopedisi, vol. 21, P 325).